

⁶ W.J. van der Meiden, 'Zoo heerlijk eenvoudig'. *Geschiedenis van de kinderbijbel in Nederland*, Hilversum 2009.

⁷ Aldaar no. 14396.

⁸ Houtman heeft deze titel overigens niet opgenomen.

⁹ De titels bij J. Vree, 'Zwaag, Wicherus Cornelis van der', in: *BLGNP* IV, 470v.

¹⁰ Het wordt niet duidelijk of dit om nieuw bewerkte drukken dan wel simpele heruitgaven gaat en evenmin hoeveel exemplaren de diverse 'drukken' telden.

¹¹ De prijs was ƒ0,10. Gegevens 9 maart 2011 ontleend aan <http://picarta.pica.nl>

¹² KB 1001 F 41.

¹³ Jeff Anderson, Mike Maddox, *De bijbel in strip*, vert. uit Engels door Pascal Oost en Piet Zeeman, Amsterdam (Ark Media) 2010. –

¶ Alpita de Jong, *Knooppunt Halbertsma. Joast Hiddes Halbertsma (1789-1869) en andere Europese geleerden over het Fries en andere talen, over wetenschap en over de samenleving*, Hilversum: Verloren, 2009, 480 pagina's, ISBN 978 90 8704 134 2, €39,00.
¶ J. Vree

Waar thans predikanten leren tijdschrijven om niet in hun gewone gemeentewerk te verdrinken, zagen veel van hun negentiende-eeuwse collega's kans om naast hun eigenlijke beroep nog vele andere taken uit te voeren. Denk aan mannen als O.G. Heldring, Nic. Beets, C.E. van Koetsveld, J.J. van Toorenenbergen en A. Kuyper. De doopsgezinde voorganger Joast Hiddes Halbertsma was ook iemand van dat kaliber. In de dissertatie van Alpita (Aaltje Pietertje) de Jong wordt vooral aan zijn nevenwerkzaamheden aandacht geschonken. Onbedoeld maakt haar publicatie duidelijk hoe groot het verschil is tussen de predikant van toen en zijn huidige collega. Voor zover hij/zij zichzelf niet als 'pastor' betitelt, hebben ze nog de naam gemeen, maar hoezeer verschilt hun/haar praktijk, of nog meer: de opleiding! Van de toenmalige, enkele jaren durende, literaire propaedeuse rest thans vrijwel niets meer. Halbertsma zag echter evenals Kuyper er niet tegenop om zonodig in het Latijn te corresponderen, bijvoorbeeld met de Milanese filoloog en numismaticus C.O. Castiglioni, een

man die ondermeer bekendheid verkreeg door zijn editie (1819-1839) van een groot aantal fragmenten van (W)ulfilas Gotische bijbelvertaling. Bij begrippen als *respublica litterarum* en *bonae litterae* denken we meestal aan de Renaissance en de eerste eeuwen daarna, maar zeker in de eerste helft van de negentiende eeuw viel bij de theologen, juristen en letterkundigen die hun studententijd ook in wetenschappelijk opzicht hadden uitgebuit nog een naglans van die wereld te bespeuren. Halbertsma schreef niet alleen naar enkele personen in Milaan en naar veel Nederlandse bekenden, hij correspondeerde ook met geleerden in de Duitse staten (o.a. Jacob Grimm), in Denemarken en in Engeland.

Wie wat op de hoogte is van hetgeen zich in de eerste helft van de negentiende eeuw in kerkelijk Nederland heeft afgespeeld, herinnert zich Halbertsma vooral als de auteur van het in doopsgezinde kring dadelijk omstreden werk *De Doopsgezinden en hunne herkomst* (1843). Wie iets van letterkundig Nederland uit die tijd weet en bovendien het Fries welgezind is, zal hem vooral kennen als de man achter *De lape koer fen Gabe Skroor* [De lappenmand van Gabe de kleermaker] van 1822 en alle latere Friestalige uitgaven tot aan de verzamelbundel van de gebroeders Joast, Tsjalling en Eltsje, *Rimen en teltsjes*, van 1871: Halbertsma als vroege voorvechter van een Friese taal- en letterkunde. Beide Halbertsmabeelden worden door De Jong bijgesteld, of wellicht beter: aangevuld. In het eerste geval doet zij dit door te wijzen op een andere publicatie van diens hand uit 1843: *Het Buddhisme en zijne stichter*, een kleinschalige uitgave (50 exx.) die eerder onder de titel 'Shákya Sinha' in de *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren* van 1842 was verschenen. Waar Halbertsma in de *Herkomst* de oorsprong der doopsgezinden naar de Waldenzen herleidde – een groep die hij via zijn taalstudies had ontdekt –, daar wees hij in *Buddhisme* – ontdekt via studie van het Sanskriet – op de overeenkomst tussen Boeddha en Christus: beiden zouden een eenvoudig, praktisch geloofsleven hebben beoogd, iets dat volgens de Deventer predikant ook door de ketterse Waldenzen was nagestreefd. Beide publicaties waren, aldus De Jong, onderdeel van één manifest: een protest tegen het feit dat de van oorsprong eenvoudige doopsgezinden, die ooit slechts lekepredikers kenden, in zijn tijd steeds aanzienlijker en daarmee ook wereldgelijkvormiger werden, tot in hun door